

ทฤษฎี แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ ทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สอย ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาลักษณะของปัจจัยด้านความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ ที่มีผลต่อทศนคติ และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้ของประชาชนในเขตพื้นที่ดังกล่าว โดยปัจจัยที่นำมาศึกษาในครั้งนี้คือ ความศรัทธาในคำสอน ความศรัทธาในเพศบรรพชิต และความศรัทธาในพิธีกรรม ดังนั้นจึงได้นำทฤษฎีแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการสื่อสาร ด้านพุทธศาสนา บทบาทของพระสงฆ์ และความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และด้านการอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้ มาประกอบการศึกษาดังนี้

การสื่อสารเป็นกระบวนการ ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ ผู้ส่งสาร (Source) ถ่ายทอดข่าวสาร (Message) ผ่านช่องทาง (Channel) ไปยังผู้รับสาร (Receiver) ในกรณีที่ผู้ส่งสารต้องการจะจงใจให้ผู้รับสารมีทัศนคติ และพฤติกรรมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารตั้งไว้แล้วนั้น Rogers และ Shoemaker (1971) กล่าวว่าให้ใช้ "การสื่อสารระหว่างบุคคล" เพราะเป็นช่องทางในการสื่อสารที่มีประสิทธิผลมากกว่าช่องทางประเภทอื่น ๆ และแนวโน้มที่ผู้รับสารจะยอมรับข้อเสนอหรือความคิดเห็นจากผู้ส่งสารหรือไม่ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติในตัวของผู้ส่งสารซึ่งพยายามแสดงออกเพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารเกิดความเชื่อถือ โดยที่ผู้รับสารหรือกลุ่มชนนั้นจะเป็นผู้พิจารณาคุณลักษณะความน่าเชื่อถือที่มีอยู่ในตัวผู้ส่งสารเอง (Bettinghaus, 1973) ทั้งนี้เพราะบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือมากเท่าไร การจงใจก็ยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น ความน่าเชื่อถือดังกล่าวแสดงให้เห็นในนามของ "ความน่าเชื่อถือคือผู้ส่งสาร" ที่ผู้รับสารนั้นประเมินเอาจากความรู้สึกเชื่อถือ อันมีต่อผู้ส่งสารในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง (Taylor, 1977)

การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)

ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ Rogers และ Shoemaker ได้กล่าวไว้ว่าในกรณีที่ต้องการให้บุคคลใด ๆ เกิดการยอมรับในสารที่เสนอไปหรือการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพที่สุดที่ใช้ในการกระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจยอมรับสารนั้น ควรใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคล เป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลนี้จะ เป็นประโยชน์มากในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผลให้ผู้รับเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมในการยอมรับสารนั้น นอกจากนั้นยังเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้รับสารมีความเข้าใจกระจ่างชัดต่อสาร และตัดสินใจรับสารได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้นด้วย

การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารแบบสองทาง ผู้ส่งสาร และผู้รับสาร สามารถซักถามทำความเข้าใจและมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันได้โดยทันที จัดเป็นลักษณะที่มีประโยชน์มากในการใช้เป็นเครื่องชักจูงโน้มน้าวใจผู้รับสาร ดังที่เสถียร เขยประทับ (2525) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของสื่อบุคคลไว้ดังนี้คือ

1. สามารถทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบยุกยิว ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจก็สามารถไต่ถามหรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากผู้ส่งสารได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสารที่ส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการ และความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน

การที่ช่องสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลมีระดับปฏิริยาตอบสนองหรือ ปฏิริยาสะท้อนกลับสูง สามารถทำให้ลดอุปสรรคของการสื่อสารที่เกิดจากการเลือกรับสาร การเลือกแปลหรือตีความสาร และการเลือกจำสารได้

2. สามารถจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึกได้

โดย Lazarsfeld และ Menzel (1963) ได้ให้เหตุผลในควมมีประสิทธิภาพของสื่อบุคคลไว้ว่า

1. การพูดคุยแบบเป็นกันเองและส่วนตัว ทำให้ผู้พูดและผู้ฟังเกิดความเป็นกันเอง และทำให้ผู้ฟังยอมรับความคิดเห็นของผู้พูดง่ายขึ้น

2. การสื่อสารแบบเผชิญหน้ากัน ทำให้ผู้พูดสามารถคัดแปลงเรื่องราวต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการของผู้ฟังได้

3. การสื่อสารแบบนี้ ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณเองได้รับรางวัลในแง่ที่ว่า สามารถแสดงความคิดเห็นกับผู้พูดได้

โดยทั่วไปผู้ส่งสารมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพและทำให้ผู้รับสารเกิดความประทับใจและมีความนิยมชมชอบในตัวผู้ส่งสาร ปัจจัยประการแรกที่ทำให้ผู้ส่งสารได้รับความนิยมชมชอบ จากผู้รับสาร และประสบความสำเร็จในการสื่อสารคือ ทักษะในการสื่อสารของผู้ส่งสาร ซึ่งประกอบด้วยทักษะในการเข้ารหัส (encoding skills) คือ มีความสามารถในการเขียน ความสามารถในการพูด และทักษะในการถอดรหัส (decoding skills) คือ มีความสามารถในการอ่าน และความสามารถในการฟัง นอกจากนี้ยังประกอบด้วยความคิดใคร่ครวญหรือความมีเหตุมีผลทุกครั้งที่ในการเข้ารหัส และถอดรหัสในการสื่อสาร (Berlo, 1960)

องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการสื่อสาร นอกจากจะประกอบไปด้วย ผู้ส่งสาร ข่าวสาร ช่องสาร ผู้รับสารและผลจากการสื่อสารแล้ว ยังประกอบด้วยปฏิริยาโต้ตอบ ปฏิริยาโต้ตอบ คือ การที่ผู้รับสารแสดงผลตอบสนองที่มีต่อสาร โดยส่งกลับไปยังผู้ส่งสารซึ่งทำให้ผู้ส่งสารสามารถมีโอกาสปรับปรุงเนื้อหาข่าวสารให้มีประสิทธิภาพ มีความเหมาะสมกับสภาพ และความต้องการของผู้รับได้ดีขึ้น ดังนั้นปฏิริยาการโต้ตอบข่าวสารนี้ จึงเป็นสารชนิดพิเศษชนิดหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเนื่องมาจากผลของการส่งสารในครั้งแรก (จากผู้ส่งสารส่งมายังผู้รับ) สารจากปฏิริยาโต้ตอบนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นข่าวสารเพื่อช่วยสำรวจ "ประสิทธิภาพของการสื่อสาร" เพื่อให้ความรู้แก่ผู้ส่งสารได้ นอกจากนี้ปฏิริยาโต้ตอบนี้ยังเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ผู้ส่งสารกลายมาเป็นผู้รับสาร และเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่เน้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารที่มีประสิทธิภาพซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารอีกด้วย (Rogers, 1973)

ไพร์คิน เดชะรินทร์ (2524) กล่าวว่า ระบบการสื่อสารเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะการทำงานร่วมกับประชาชนในชนบท เทคนิคการสื่อสารจะสามารถสนับสนุนความสำเร็จของโครงการในชุมชนให้สมบูรณ์รวดเร็วยิ่งขึ้น กิจกรรมของชุมชนต้องการความร่วมมือจากประชาชนโดยส่วนรวม สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ขาดความร่วมมือจากประชาชนเนื่องจากขาด

การเอาใจใส่เกี่ยวกับกลวิธีการสื่อสาร และองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของระบบการสื่อสาร เพื่อการดำเนินงานพัฒนาชนบทก็คือ การติดตามผลสะท้อน ซึ่งหมายถึงการติดตามผลของปฏิบัติการจากผู้รับ เทคนิคการสื่อสารจะสมบูรณ์ไม่ได้ หากขาดการติดตามผลสะท้อนกลับจากผู้รับสาร ผู้ส่งสารจะต้องคอยติดตามว่าผู้รับมีความรู้ความเข้าใจในสารนั้น หรือนำข่าวสารที่ให้ไปปฏิบัติตามหรือไม่เพียงไร

การสื่อสารระหว่างบุคคลนี้แบ่งออกเป็นการติดต่อสื่อสารโดยตรง และการติดต่อสื่อสารโดยกลุ่มดังนี้คือ (เสถียร เขยประทม, 2525)

1. การติดต่อโดยตรง (Direct Contact) การติดต่อโดยตรงนี้ใช้สื่อบุคคลในการเผยแพร่ข่าวสารโดยวิธีเยี่ยมบ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีกับประชาชน วิธีนี้หากประชาชนหรือผู้รับสารสงสัยไม่เข้าใจก็สามารถซักถามทำความเข้าใจได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้เผยแพร่ข่าวสารยังสามารถสำรวจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้รับสารได้ด้วย ฉะนั้น ในกิจการเผยแพร่ข่าวสารสร้างความเข้าใจหรือชักจูงโน้มน้าวจึงนิยมใช้การติดต่อสื่อสารโดยตรง แต่มีข้อจำกัดคือ การสื่อสารประเภทนี้ต้องใช้สื่อบุคคลเป็นจำนวนมาก ล้มเปลืองเวลา และแรงงานในการเผยแพร่ข่าวสาร

2. การติดต่อโดยกลุ่ม (Group Contact of Community Public) คือการติดต่อโดยผ่านกลุ่ม กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อบุคคลส่วนรวม กลุ่มต่าง ๆ ช่วยให้การสื่อสารของบุคคลบรรลุเป้าหมายได้ ดังที่ Blumer (1969) กล่าวไว้ว่า "สังคมมนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มที่ต่างชนิดกัน ส่วนใหญ่ชีวิตที่ร่วมกันอยู่ทั้งหมดจะประกอบกันเป็นแบบแผนปฏิบัติ และมีพฤติกรรมร่วมของกลุ่ม เมื่อกลุ่มมีความสนใจมุ่งไปสู่ทิศทางใด บุคคลส่วนใหญ่ในกลุ่มก็จะมี ความสนใจไปในทางนั้นด้วย" การติดต่อโดยกลุ่มนี้ อาจทำได้โดยการประชุม อภิปราย และสนทนาภายในกลุ่มคือ จัดกลุ่มคนที่มีความสนใจร่วมกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปให้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีปฏิบัติการโต้ตอบกัน ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสาร

บำรุง สุขพรรณ (2522) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของสื่อในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การวางแผนครอบครัว พบว่า การติดต่อสื่อสารโดยตรงแบบบุคคลต่อบุคคล โดยใช้คนเป็นสื่อในการเผยแพร่ข่าวสาร โดยวิธีการเยี่ยมบ้าน หรือการพบปะกันเป็นส่วนตัวกับผู้รับสาร จะเป็นการช่วยให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถทำความเข้าใจในสารที่ส่งได้เป็นอย่างดี และช่วยให้ผู้รับสารนอกจากจะเกิดการรับรู้ข่าวสารแล้ว ยังเกิดความเข้าใจต่อสารนั้นได้อย่างถูกต้องอีกด้วย

และนอกจากนั้นการสื่อสารแบบตัวต่อตัว หรือการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้ยังมีอิทธิพลอย่างมากในการโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปในทางบวกต่อการวางแผนครอบครัว และผู้รับสารบางส่วนเกิดการคัดลिनใจยอมรับปฏิบัติตามวิธีการวางแผนครอบครัวที่ผู้ส่งสาร เสนอด้วย

Hovland, Janis และ Kelly (1953) กล่าวว่า ความสัมฤทธิ์ผลในการสื่อสารไม่ใช่มาจากคุณลักษณะของผู้ส่งสารเพียงอย่างเดียว แต่แนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้รับสาร หรือของกลุ่มเป้าหมายจะได้รับอิทธิพลจากการได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม และจากการพบปะสังสรรค์กันด้วยเช่นกัน ดังนั้น อิทธิพลของการรวมกลุ่มของสมาชิกจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมขึ้น

รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล ทั้งโดยรูปแบบของการติดต่อโดยตรง ซึ่งเป็นการสื่อสารในลักษณะการพูดคุยสนทนาเผชิญหน้ากัน และรูปแบบการติดต่อโดยกลุ่มซึ่งไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลกลุ่มย่อย หรือการสื่อสารระหว่างบุคคลกลุ่มใหญ่ พระสงฆ์คือ ผู้ที่ได้ใช้รูปแบบการสื่อสารทั้ง 2 รูปแบบนี้เป็นปกติ กล่าวคือ จากการบิณฑบาตตามบ้าน และการเทศนาสั่งสอนในวันพระ วันสำคัญทางศาสนาตลอดจนวันนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ

การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ (Persuasive Communication)

การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจคนนั้น ชี้ให้เห็นถึง เรื่องการพิจารณาในส่วนแห่งความตั้งใจ หรือความพยายามของผู้สื่อความหมาย และผลที่ได้จากพฤติกรรมของผู้รับสารเป็นสำคัญ ซึ่ง Hovland และ Janis (1959) ได้กล่าวถึงความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจไว้ว่า

"ความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจนั้น สามารถพิจารณาได้จากผู้รับสาร ถ้าผู้รับสารมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่งเป็นตัวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านความคิด การเปลี่ยนแปลงการรับรู้ การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึก และการเปลี่ยนแปลงการกระทำ"

นอกจากนี้ Hovland, Janis และ Kelly (1953) ยังได้กล่าวไว้อีกด้วยว่า ความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจสามารถวัดได้จาก การมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น และระยะที่เกิดผล งานวิจัยที่สนับสนุนเรื่องการมีส่วนร่วมนี้คือ งานวิจัยของ Janis และ King (in press) ซึ่งศึกษาจากกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม โดยให้กลุ่มแรกมีการทำกิจกรรมต่าง ๆ

และมีการพูดคุยกัน เรียกว่า พวกที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น (Active Participants) อีกกลุ่มหนึ่งไม่ให้กระทำกิจกรรมพิเศษใด ๆ เป็นกลุ่มควบคุมโดยให้มีการอ่านและฟังเท่านั้นเรียกว่า กลุ่มควบคุมที่มีลักษณะเฉื่อยชา (Passive Controls) ผลปรากฏว่า ผู้ที่อยู่ในกลุ่มแรกมีระดับความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจมากกว่าผู้ที่อยู่ในกลุ่มควบคุม สำหรับระยะเวลานั้น Hovland กล่าวว่า ระยะเวลาเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดได้ บางครั้งผู้รับสารจะคล้อยตามและเปลี่ยนแปลงความคิดในทันทีที่ถูกผู้ส่งสารโน้มน้าวใจ แต่บางครั้งถ้าผู้ส่งสารเป็นผู้ที่ไม่ค่อยมีความสามารถนัก อาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงความคิดของผู้รับสารบ้างไม่มากนัก

ผลของการสื่อสารนั้น อาจจะสนองตอบต่อผู้ส่งสารโดยทันทีทันใด หรือค่อยเป็นค่อยไป ก็สุดแล้วแต่รูปแบบ หรือลักษณะของกระบวนการสื่อสารนั้น ๆ แต่อย่างไรก็ดี การสื่อสารจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงไรล้วนเริ่มค้นมาจากบรรยากาศแห่งความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร (Credibility of Source) เป็นสำคัญ ดังรายงานการค้นคว้าวิจัยที่ได้ทำกันไว้ดังนี้

Hovland, Janis และ Kelly (1953) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและการจงใจ พบว่า เมื่อคนยึดมั่นในปัจเจกบุคคล หรือสถาบันใดแล้ว เขาจะมีความเชื่อถือในสิ่งนั้นมากกว่า และองค์ประกอบของความน่าเชื่อถือที่สำคัญที่ผู้รับสารมีต่อผู้ส่งสาร ก็คือ ความสามารถหรือความเชี่ยวชาญ ซึ่งได้แก่ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับงานของคน เป็นต้น และอีกองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นความรู้สึกของผู้รับสารมีต่อผู้ส่งสารก็คือ ความน่าไว้วางใจ ซึ่งได้แก่ความจริงใจ และความซื่อสัตย์ เป็นต้น

Weiss และ Fine (1955) พบว่า ความเรียบร้อยมีความน่าเชื่อถือมากกว่าการเป็นคนช่างพูด และในปีถัดมา (1956) ทั้งสองท่านได้ศึกษาผลของความก้าวร้าวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น โดยได้เสนอแนะว่า ความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติมากกว่าการเป็นคนช่างพูด

Markham (1968) ได้ศึกษาความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับการกระจายข่าวทางโทรทัศน์ และรายงานผลการศึกษานี้ว่า องค์ประกอบของความน่าเชื่อถือมีสามชนิดคือ การเทียบแล้วเชื่อถือได้ (Reliable - Logical) การแสดงให้ประจักษ์ (Showmanship) และความรู้สึกไว้วางใจ

Berlo, Lemert และ Mertz (1970) พบว่า ความน่าเชื่อถือในตัวผู้ส่งสารนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ

1. องค์ประกอบเกี่ยวกับความรู้สึกปลอดภัย (Safety Factor) เป็นคุณลักษณะของผู้ส่งสารที่ประกอบด้วย ความเมตตากรุณา ความโอบอ้อมอารี ความเป็นกันเอง มีความเป็นมิตร ไม่เห็นแก่ตัว ให้อภัย เรียบร้อย สุขุมรอบคอบและมีขันติ เป็นต้น ซึ่งคล้ายกับองค์ประกอบ ความน่าไว้วางใจของ Hovland และคณะ (1953) และ Markham (1968)

2. องค์ประกอบเกี่ยวกับคุณสมบัติในตัวผู้ส่งสาร (Qualification Factor) ประกอบด้วย ความสามารถที่ได้มาจากการฝึกฝนเป็นอย่างดี มีประสบการณ์ มีการศึกษา มีความชำนาญ มีความรอบรู้ เป็นผู้มีความน่าเชื่อถือในเรื่องนั้น มีความสามารถและมีไหวพริบ ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบในเรื่องความสามารถของ Hovland และคณะ

3. องค์ประกอบเกี่ยวกับความคล่องแคล่ว (Dynamism Factor) ประกอบด้วย ลักษณะของคนที่มีความมุ่งมั่น เป็นคนที่เข้าใจคนอื่นได้ดี มีความกล้า คล่องแคล่วกระตือรือร้น เห็นคุณลักษณะต่าง ๆ นี้ ได้เสนอว่าเป็นเพียงส่วนประกอบในการตัดสินใจในความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารเท่านั้นมิได้ยึดถือเป็นกฎเกณฑ์สำคัญ

จากแนวความคิดของ Berlo และคณะพอจะอธิบายได้ว่า ในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจนั้น ผู้ส่งสารที่มีลักษณะดังแนวคิดที่กล่าวมาย่อมถือว่าเป็นผู้มีความ "น่าเชื่อถือ" อันเป็นบุคลิกภาพที่มีพลัง แต่อย่างไรก็ตามก็ได้เสนอแนะไว้ด้วยว่าผู้ส่งสารที่ได้รับความเชื่อถือแล้ว ก็ต้องคำนึงไว้ว่าเรื่องที่จะพูดย่อมมีความสำคัญต่อความน่าเชื่อถือของเขาด้วย ทั้งนี้ความน่าเชื่อถือจะมีมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับว่า ผู้รับสารเป็นใคร สารเรื่องอะไร และอยู่ในสถานการณ์อย่างไรอีกด้วย

McGuire (1973) กล่าวไว้ว่า ความเชื่อถือต่อผู้ส่งสารเกิดขึ้นจากการที่ผู้รับสารยอมรับในเนื้อหา ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ปรากฏเป็นจริง โดยจะเห็นได้ว่าสิ่งดังกล่าวเกิดจากการยอมรับของผู้รับสารอันมีต่อผู้ส่งสารว่ารู้อะไรที่ถูกต้องและมีสิ่งใด เป็นสิ่งจูงใจให้รับรู้ หรือถ้ากล่าวอย่างสั้น ๆ ก็คือ ขึ้นอยู่กับการยอมรับในความชำนาญและสิ่งที่ประจักษ์

Taylor และคณะ (1977) พบว่า ความน่าเชื่อถือในทัศนคติของผู้รับสารแล้ว มีรากฐานมาจากการยอมรับในบุคลิกภาพ และความสามารถของผู้ส่งสาร โดยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ การครองสติ หรือความสงบเสงี่ยมในการแสดงออกของอารมณ์ และความคล่องแคล่วซึ่งแสดงถึงความแข็งแกร่ง ความกล้าหาญและความไม่กังวล เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมจะเกิดขึ้นได้ดี ในกรณีที่ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือสูง โดยความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารจะมีหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับความสำคัญของผู้ส่งสาร และความน่าเชื่อถือนี้มีได้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติหนึ่งคุณสมบัติใด เพียงอย่างเดียว เหมือนอย่างอายุหรือเพศ แต่เกี่ยวข้องกับบุคลิกอื่น ๆ เช่น สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วย

Bettinghaus (1973) ได้กล่าวว่า "สถานภาพ" ของการสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญที่เราควรให้ความสนใจเพราะว่าในชีวิตประจำวันของแต่ละคนนั้น ต่างก็สวมบทบาทหรือมีบทบาทของแต่ละคนอยู่ในตำแหน่งและสถานภาพต่าง ๆ กันไป ซึ่งในการโน้มน้าวใจนั้น สิ่งสำคัญมิใช่บทบาทที่แท้จริง ซึ่งผู้ส่งสารกับผู้รับสารมีอยู่ แต่เป็นสภาพความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของผู้ส่งสารกับผู้รับสาร บทบาทนี้อธิบายได้ในเรื่องของสถานภาพ หรือความมีชื่อเสียงซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาทนั้น เช่น นายกรัฐมนตรีย่อมมีสถานภาพหรือความมีชื่อเสียงเหนือกว่ารัฐมนตรีกระทรวงต่างๆ เพราะมีบทบาทเหนือกว่า เป็นต้น

ในการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ข่าวสารใด ๆ ก็ตาม ผู้ส่งสารประเภทสื่อบุคคลแต่ละคนมิได้มีบทบาทเท่าเทียมกันในการเผยแพร่ข่าวสาร จากการสังเกตชีวิตประจำวันและผลการวิจัยจำนวนมากต่างชี้ให้เห็นว่า บุคคลบางคนสามารถมีอิทธิพลต่อทัศนคติหรือต่อพฤติกรรมของคนอื่นได้ตามที่บุคคลนั้นต้องการ บุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้เรียกได้ว่าเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะของการเป็นผู้นำ หรือในทางสื่อสารเรียกว่า ผู้นำทางความคิด (Opinion Leader)

พัทยา สายหู (2510) กล่าวว่า ผู้นำในชุมชนคือ ผู้ที่ก่อให้เกิดมีการกระทำขึ้นในหมู่ผู้ตาม ผู้นำเป็นผู้ริเริ่มความคิด แล้วถ่ายทอดความคิดนั้นให้ผู้ตามรับไปปฏิบัติ เป็นการกระทำขึ้น วิธีการถ่ายทอดความคิดอาจทำได้ด้วยการบอกเล่าโดยตรงให้ผู้ตามรับไปปฏิบัติ หรือด้วยการแนะนำขั้นต้นให้มีการปรึกษาหารือในหมู่ผู้ตามช่วยกันสร้างความคิดต่อไป หรือด้วยการชี้ปัญหาและให้ผู้ตามคิดหาหนทางที่จะกระทำตามความสมัครใจ... และตามหลักการแล้ว ความคิดจะเริ่มต้นที่ผู้นำ และกระทำสำเร็จลุล่วงด้วยการปฏิบัติของผู้ตาม

สภาการวิจัยแห่งชาติ (2514) ได้ศึกษาเหตุที่ทำให้ผู้นำในชนบทได้รับความนิยมนับถือจากประชาชน การวิจัยดังกล่าวพบว่า การกระทำตนเป็นผู้เสียสละ มีความเมตตากรุณา และให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลทั่วไปในทุกกรณี เป็นเหตุที่ทำให้ผู้นำได้รับความนิยมนับถือสูงสุด กล่าวคือ ผู้ให้สัมภาษณ์ร้อยละ 25.4 ที่ได้ให้คำตอบเกี่ยวกับความเมตตากรุณา และการวิจัยเหตุที่ทำให้ผู้นำชนบทในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับความนิยมนับถือจากประชาชนในระดับสูง คือความเมตตากรุณา คือวัดได้ร้อยละ 20.27 และผลการวิจัยดังกล่าวในเขตภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏว่าเหตุที่ทำให้ผู้นำในชนบทได้รับความนิยมนับถือสูงสุดจากประชาชนทั้ง 4 ภาคคือ ความเมตตากรุณาของผู้นำ คือมีค่าเฉลี่ยระดับสูงสุดร้อยละ 25.47

อย่างไรก็ตามบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่สามารถกลายมาเป็นผู้นำได้โดยเพียงแต่ว่าบุคคลนั้นมีคุณลักษณะหรือปัจจัยต่าง ๆ ของความเป็นผู้นำดังกล่าวมาแล้ว แต่ว่าการที่จะเป็นผู้นำได้นั้น คุณลักษณะส่วนตัวของผู้นำจะต้องมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับคุณลักษณะสภาพกิจกรรมและสอดคล้องกับเป้าหมายต่าง ๆ ที่ผู้ตามมีอยู่ด้วย

พระสงฆ์ จัดเป็นสื่อบุคคล มีคุณสมบัติของความเป็นผู้นำเชื่อถือในฐานะผู้สั่งการ เป็นผู้มีความรอบรู้ มีสติปัญญา มีความสามารถในการเผยแพร่สาร หรือหลักธรรมคำสอนซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้ชาวบ้านและผู้รับฟังข้อธรรมจากท่านนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาทั้งในสภาพควาย เป็นอยู่ของตนเอง หรือของสังคมส่วนรวมที่ตนอาศัยอยู่ ประกอบกับพระสงฆ์ เป็นผู้ที่อยู่ในฐานะพิเศษบรรพชิต ทำให้มีสถานภาพและบทบาทสูงในสังคมมีบุคลิกภาพที่สงบ สง่างาม มีการครองสติในการแสดงออกของอารมณ์ และเป็นผู้นำทางปัญญาที่ถูกต้องในการประพฤติปฏิบัติตน ขณะเดียวกันก็เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมประเพณีไทยที่มีมาแต่โบราณ และชาวบ้านให้ความเชื่อถืออย่างเหนียวแน่น

คุณลักษณะต่าง ๆ ของพระสงฆ์ดังกล่าว จัดเป็นคุณสมบัติในตัวของผู้สั่งการซึ่งแสดงออกเพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้รับสารเกิดความเชื่อถือ เลื่อมใสและศรัทธา โดยเฉพาะศรัทธาในคำสอนซึ่งเป็นสภาพสารที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เปลี่ยนแปลงความคิด และเปลี่ยนแปลงการกระทำในลักษณะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ทั้งนี้ ความสัมฤทธิ์ผลในการโน้มน้าวใจดังกล่าว เราจะประเมินได้จากทัศนคติและพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของชาวบ้านว่า เป็นลักษณะที่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่พระสงฆ์ท่านได้โน้มน้าวใจหรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามความสัมฤทธิ์ผล

จะมีมากน้อยอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระสงฆ์ ซึ่งชาวบ้านนั้นประเมินเอาจากความรู้สึกเชื่อถือศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ชาวบ้านจะยอมรับข้อเสนอ หรือความคิดเห็นจากพระสงฆ์ท่านหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับ การพิจารณาคุณลักษณะความน่าเชื่อถือศรัทธาที่มีอยู่ในตัวท่าน ซึ่งอาจเป็นข้อธรรมคำสอนจากท่าน หรือ/และเพราะท่านเป็นผู้มีสถานภาพบทบาทของความเป็นเพศบรรพชิต ทั้งนี้รวมถึงเรื่องความเป็นผู้นำทางด้านพิธีกรรมทางศาสนาของท่านด้วย

แนวความคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนา บทบาทของพระสงฆ์ และความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

ศาสนาอย่างที่เราเข้าใจกันโดยสามัญ เป็นผลอย่างหนึ่งแห่งความพยายามของมนุษย์ที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตบางอย่างของคนซึ่งมีทั้งปัญหา เฉพาะบุคคลและปัญหา เกี่ยวกับความลึกลับระหว่างมนุษย์ด้วยกันที่เรียกว่าปัญหาทางสังคม ในเมื่อศาสนาเกิดจากความพยายามของมนุษย์ จึงทำให้มนุษย์และศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยเฉพาะในทางสังคม ในฐานะที่ศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่ง ศาสนาจะมีความสำคัญได้รับการยอมรับนับถือจากหมู่มนุษย์เพียงไรก็อยู่ที่ว่า ศาสนายังมีประโยชน์ช่วยสนองความต้องการของมนุษย์ในการแก้ไขปัญหามาตรังได้เพียงใด และมนุษย์ยังมองเห็นความจำเป็นของศาสนาอยู่เพียงใด ข้อนี้หมายความว่า การดำรงอยู่ เจริญขึ้น เลื่อมลง หรือสิ้นไปของศาสนาขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่มีต่อสังคม เป็นสำคัญ (พระราชวรานูณี, 2512)

การศึกษาวิเคราะห์ถึงบทบาทและอิทธิพลของพุทธศาสนาต่อสังคมไทยจะต้องวิเคราะห์จากองค์ประกอบของความเป็นสถาบันพุทธศาสนา ซึ่งองค์ประกอบที่มีบทบาทอย่างสำคัญได้แก่ พุทธธรรม หรือพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญในการอบรมทางสังคม ส่วนองค์ประกอบที่เป็นรูปธรรมก็คือ วัด และพระสงฆ์ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับสังคมอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท วัดและพระสงฆ์จะเป็นผู้นำเอาพุทธธรรมมาอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีความเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความสุข และยุติธรรม สำหรับการปฏิบัติพิธีกรรม ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญเช่นเดียวกันนั้น หากเป็น "พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน" (Popular Buddhism) จะมีพิธีกรรมหลากหลาย และให้ความสำคัญแก่พิธีกรรมสูง การที่ประชาชนชาวพุทธส่วนมากถือ และปฏิบัติพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ในชุมชนมนุษย์บางแห่งไม่ว่าระดับอารยธรรมเจริญสูงหรือต่ำสักเพียงใด ต้องมีระบบความเชื่ออยู่เสมอ ความเชื่อที่ว่ามันอาจจะเป็นลัทธิไสยศาสตร์ การเชื่อภูติผี เทวดา และธรรมชาติดังอย่าง

พระราชวรมุณี (2526) กล่าวว่า หลักธรรม หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีอยู่มากมายหลายหมวดหมู่ และมีชื่อแตกต่างกันไป แต่หากพิจารณาโดยรวมย่อคแล้วจะเห็นได้ว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามุ่งที่จะอธิบายเรื่องดังต่อไปนี้

1. อธิบายถึงสภาวะธรรมชาติของชีวิต เช่น สรรพสิ่งเกิดขึ้นมาได้อย่างไร คงอยู่ได้เพราะเหตุใด สาเหตุของความเสื่อมและการสลายเนื่องมาจากอะไร
2. อธิบายและสอนถึงวิธีการที่จะครองชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขสอดคล้องกับสภาวะธรรมชาติ การบรรเทาความทุกข์อันเกิดจากสภาวะนานาประการ เช่น การเจ็บ การผิดหวัง การประสบกับมรสุมชีวิตต่าง ๆ
3. อธิบายและสอนแนวทางการดำรงอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลจนถึงปวงชนทั้งชาติและทั้งโลก
4. อธิบายและแนะนำแนวทางที่จะนำหลักธรรมคำสอนไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันตามลักษณะของปัญหาตามระดับสติปัญญาและความประสงค์ของแต่ละบุคคล

บทบาทของพุทธศาสนา ที่มีต่อการพัฒนาสังคม มิได้เน้นเฉพาะที่หลักพุทธธรรมเท่านั้น แต่ทั้งวัดและพระสงฆ์ต่างก็มีบทบาทสำคัญควบคู่กันไป โดยวัดและพระสงฆ์ จะมีบทบาทในการเป็นสถานที่และเป็นผู้ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนให้แก่ประชาชนได้นำไปปฏิบัติ ซึ่งจะประสบผลสำเร็จเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการถ่ายทอดและศรัทธาที่ประชาชนมีต่อวัดและพระสงฆ์ อันเป็นการดำเนินงานโดยนัยเดียวกับการพัฒนาประเทศ กล่าวคือหลักพุทธธรรมก็เปรียบเสมือนนโยบายหรือแผนพัฒนาชนบท วัดเปรียบเสมือนระบบราชการ และพระสงฆ์ก็เปรียบเสมือนข้าราชการ เพียงแต่มีแนวทางที่แตกต่างกัน แต่เป้าหมายก็เป็นเอกเช่นเดียวกัน คือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

ตามสายตาของประชาชนโดยทั่วไป อาจมองบทบาททางสังคมของพระสงฆ์เฉพาะด้านศาสนพิธีซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์อันยิ่งใหญ่ของสังคม เพราะจะขาดพระสงฆ์ในการประกอบศาสนพิธีไม่ได้ แต่โดยพื้นฐานความเป็นจริงแล้ว บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์มากกว่าการเป็นเพียงผู้ประกอบศาสนพิธีเท่านั้น เพราะหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์นั้นมีบัญญัติไว้ว่าเป็นผู้ให้ธรรมทาน ธรรมทานคือ การให้ธรรมะ การพยายามชี้แจงแนะนำในเรื่องหลักความดีงาม หรือหลักการที่จะช่วยให้มนุษย์ได้ประสบ

แต่สิ่งที่ค้าง (พระราชวรานู, 2512)

จำนงค์ และเพ็ญศรี (2525) ได้ทำการวิจัยพบว่า นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่นับถือศาสนาพุทธ จำนวน 118 คน จากคณะต่าง ๆ มีนิสิตประมาณครึ่งหนึ่งมีความคิดเห็นในเชิงลบต่อศาสนา และให้เหตุผลว่าพุทธศาสนาไม่ทันสมัย ล้าหลัง เป็นเพราะพุทธศาสนาเต็มไปด้วยพิธีกรรมและไสยศาสตร์ นิสิตยังมีความเข้าใจว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความมั่งงายไม่มีประโยชน์ และเป็นเครื่องมือของระบบทุนนิยม

สภาพปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวที่เกิดขึ้นมาเป็นเพราะว่า พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปมีความศรัทธาต่อพุทธศาสนาในแนวทางที่ผิดคือ ไปยึดติดในพิธีกรรม ตลอดทั้งยึดติดในสภาพความเป็นสงฆ์ ที่มีหน้าที่แต่เพียงผู้ประกอบศาสนพิธี ความเป็นจริงแล้วศรัทธาที่แท้จริงอยู่ที่ตัวหลักธรรมคำสอนซึ่งเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532) กล่าวว่า ความจริงแล้วพิธีกรรม คือการกระทำที่คนเราสมมติขึ้นเป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ทำให้เกิดความสบายใจ และมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ก็มีพุทธบริษัท เป็นผู้ร่วมประกอบพิธี โดยแฝงปรัชญาธรรมไว้เป็นหลักการของพิธีกรรมนั้นด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้คนเข้าใจหลักธรรมโดยไม่รู้ตัว ดังจะเห็นได้จากพิธีทำบุญงานศพ ก็จะมีหลักคำสอนในพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้น ถ้าวิเคราะห์แล้วเราก็จะพบว่า พิธีกรรมเป็นเพียงเทคนิควิธีการสอนศาสนา ดังที่ภิกขุโพธิ์ แสยยานุภาพ (2520) กล่าวว่า ประเพณี พิธีกรรม เปรียบเสมือนรั้วที่ล้อมคนในสังคมให้เข้ามารวมกันไว้เป็นหมู่เป็นพวก คนประเภทที่ฉลาดน้อยจำเป็นต้องเอาประเพณีพิธีกรรมเข้าล้อมไว้ก่อนในวันข้างหน้าหากมีสติปัญญาสูงขึ้นก็จะสามารถเข้าใจและค่อย ๆ ข้ามรั้ว คือ ประเพณีออกมาได้เอง ข้อนี้นับว่าเป็นวิธีการที่ดีถ้าเหตุการณ์เป็นไปเช่นที่กล่าวมา แต่เท่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน คนเราคิดในประเพณีพิธีกรรม จนเข้าไม่ถึงหลักคำสอนที่แท้จริงของศาสนา เช่น ชาวพุทธบางคนเห็นว่าพระพุทธรูปคือ พระพุทธเจ้า อย่างที่กล่าวว่า "พระพุทธรูปยังพระพุทธเจ้า ไบลานยังพระธรรม ห้าเหลี่ยมยังพระสงฆ์" สำหรับผู้เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนา แม้จะมีโอกาสเข้าร่วมทำพิธีกรรมอยู่ก็ตาม ก็ทำไปตามสังคมเพื่ออนุเคราะห์คนที่ยังติดอยู่ในรั้วแห่งประเพณีพิธีกรรมเท่านั้น แต่ตัวท่านเหล่านั้นหาข้ออยู่ไม่

ปัญญานันทมุนี, ภิกขุ (2511) กล่าวว่า ความเชื่อที่ถูกต้อง คือเชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ความสุข ทุกข์ เสื่อม เจริญ อยู่ที่การกระทำของตนเอง ไม่มีใครหรืออะไรจะมาดลบันดาลให้เป็นอย่างไรได้ พระพุทธองค์เป็นแค่เพียงผู้บอกทางให้เท่านั้น การเดินทางเป็นหน้าที่ของเราเอง ส่วนพระพุทธรูปนั้น เป็นภาพเตือนใจให้คนทำดีหนีชั่วเท่านั้น

จากแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การบูชาอันสูงสุดนั้นอยู่ที่การปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งเป็นหน้าที่และช่วยให้พระศาสดาคำรงอยู่ ความเสื่อม ความเจริญของพระศาสนานั้นอยู่ที่ผู้ศรัทธาในศาสนาว่าได้ศรัทธาในสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ อย่างไร ดังที่ สุมณอมรวิวัฒน์ (2526) ได้สรุปความหมายของศรัทธา โดยเรียบเรียงจากหนังสือพุทธธรรมว่า

"ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ และความรู้สึกรับซึ้งด้วยมั่นใจ

ในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็น เป็นความมั่นใจใน 3 องค์ประกอบคือ มั่นใจว่าเป็นไปได้ มั่นใจว่ามีคุณค่า และเราให้อยากพิสูจน์ความจริง ศรัทธาที่แท้จริงตามนัยทางพุทธศาสนา จึงมิใช่ศรัทธาที่ใช้อารมณ์ฉงน ลืมเหตุผล แต่ศรัทธาต้องมีปัญญาเป็นตัวควบคุม ส่งเสริมความคิดวิจย วิจยจนค้นพบเหตุและผล ได้ทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ให้ประจักษ์ความจริงแก่ตนจนหมดสงสัยจึงเกิดศรัทธา ศรัทธาเป็นปัจจัยแรกสุด หรือเป็นขั้นต้นของกระบวนการพัฒนามัชฌยา"

แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

Allen (1959) กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนให้มากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้จะต้องสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด

ฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ กรมป่าไม้ ได้ให้ความหมายของป่าไม้ว่า เป็นที่รวมของสิ่งที่มีชีวิต อันมีต้นไม้เป็นพืชสำคัญทางเศรษฐกิจ และชีววิทยา สิ่งที่จะกำหนดลงไปว่าบริเวณใดเป็นป่าไม้นั้น ก็ต้องมีปริมาณต้นไม้หนาแน่นเพียงพอ และมีพื้นที่กว้างขวางพอที่จะมีอิทธิพลต่อดินฟ้าอากาศในท้องถิ่น และทางนิเวศวิทยาแตกต่างจากพื้นดินภายนอกโดยทั่วไป พื้นที่ที่เป็นป่าไม้อาจจะจัดเพื่อสำหรับผลิตไม้หรือการรักษาต้นน้ำลำธารหรือเป็นสถานที่พักผ่อนตามธรรมชาติก็ได้

การดำเนินงานในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ นับว่ามีความจำเป็นมากขึ้นทุกวัน เนื่องจากป่าไม้ของประเทศไทยอยู่ในเขตวิกฤต กล่าวคือ มีพื้นที่ป่าไม้เพียงร้อยละ 29.5 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ ซึ่งตามหลักวิชาการแล้ว ควรจะมีพื้นที่ป่าไม้อย่างน้อยร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ (สุรพล สุคารา, 2528) แต่อย่างไรก็ตามทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่ทดแทนได้หรือรักษาไว้ได้ (Replaceable and maintainable natural resources) ทั้งนี้เพราะป่าไม้สามารถขึ้นทดแทนโดยธรรมชาติหรือการปลูกให้เป็นป่าขึ้นใหม่ได้ ถ้าหากได้มีการจัดการป่าไม้อย่างถูกต้องตามหลักวิชา ดังนั้น นักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องต่างก็มีความเห็นว่าเราควรจะรีบแก้ไขปรับปรุงให้ป่าไม้กลับคืนสู่สภาพดียิ่งขึ้น โดยพิจารณาการดำเนินการดังนี้ (นิวัติ เรืองพานิช, 2528)

1. ควรกำหนดบริเวณป่าไม้ที่จัดไว้เพื่อเป็นต้นน้ำลำธารให้แน่นอนแล้ว เข้าดำเนินการควบคุมป้องกันไม่ให้เกิดการทำลายมากขึ้นจากที่เป็นอยู่
2. ควรกำหนดขอบเขตที่ยอมให้เป็นแหล่งทำกินของชาวเขาโดยการควบคุมไม่ให้เกิดเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน และทำไร่เลื่อนลอยแล้วพยายามส่งเสริมช่วยเหลือให้ปลูกพืชต่าง ๆ ที่เป็นไม้ยืนต้น
3. ในบริเวณป่าที่ถูกแผ้วถาง รกร้างว่างเปล่า หรือปราศจากพืชคลุมดิน ก็ควรจะปลูกสร้างป่าหรือพืชคลุมดินขึ้น เพื่อป้องกันการกัดชะของน้ำฝน ชนิดไม้ที่ปลูกควรเป็นไม้โตเร็ว มีการคายน้ำน้อย สามารถยึดดินและปกคลุมให้ดินมีความชุ่มชื้นอยู่เสมอ
4. ป้องกันการเกิดไฟป่า ไฟป่า นับเป็นปัจจัยที่ทำลายแผนการปลูกสร้างสวนป่า และพืชคลุมดินอย่างร้ายแรงที่สุด จึงควรพิจารณาหามาตรการอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งมีกำลังพนักงานเจ้าหน้าที่คอยตรวจตรามิให้เกิดไฟป่า หรือช่วยลดอัตราการเกิดไฟป่าให้ลดน้อยลง
5. บริเวณสภาพภูมิประเทศมีความลาดชันมาก และดินในสภาพที่ไม่คงทนควรจะห้ามการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอื่น นอกจากปลูกป่าและพืชคลุมดินเท่านั้น
6. บางพื้นที่จำเป็นต้องอาศัยการก่อสร้างทางด้านวิศวกรรมเข้าช่วย ควบคุมกับการปลูกป่า เช่น อาจต้องทำการปรับพื้นที่ตามลาดเขา หรือสร้างฝายกั้นน้ำเพื่อกักเก็บน้ำ และตะกอนไม่ให้ไหลรุนแรง จนเป็นอันตรายต่อพื้นที่การเกษตรอื่น ๆ ที่อยู่ตอนล่าง

7. ควรมีการป้องกันการพังทลายของดินตามริมฝั่งน้ำ และเนื่องจากการทำถนน เพราะจะทำให้มีดินตกตะกอนในลำน้ำทั่วไป ลักษณะนี้เกิดจากสาเหตุดังกล่าวไม่น้อยกว่าทำให้เลื่อนลอยบริเวณคันน้ำ

8. ควรจะได้ให้การศึกษาอบรม และเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลในทุกระดับให้ทราบถึงประโยชน์ คุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งวิธีการอนุรักษ์ดิน น้ำ และป่าไม้ ซึ่งเป็นปัจจัยเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของทุกคน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยด้านบทบาทพระสงฆ์และความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

เสาวลักษณ์ ม่านิล (2518) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านวังไผ่ และหมู่บ้านอุตะเกา จังหวัดชัยนาท" ผลการศึกษาปรากฏว่า พระสงฆ์ในชุมชนทั้งสองมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชน แต่ในชุมชนอุตะเกา พระสงฆ์มีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนมากกว่าในชุมชนวังไผ่ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากพระสงฆ์ในชุมชนอุตะเกาบวชและอยู่มานาน จึงเป็นผู้นำชาวบ้านในการทำงานพัฒนาต่าง ๆ ได้มาก ส่วนในชุมชนวังไผ่ พระสงฆ์เพิ่งมาอยู่ แต่ชาวบ้านก็ศรัทธามากเพราะเป็นผู้ทำงานอย่างจริงจัง และเห็นผล ขอความร่วมมือจากชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ในการศึกษาชุมชนทั้งสองนี้ปรากฏว่า พระสงฆ์มีวิธีการในการพัฒนาชุมชนแตกต่างกันในระยะเริ่มแรก คือ เป็นการพัฒนาแบบเสรีที่ทางวัดและประชาชนร่วมมือกันในการดำเนินงานซึ่งงานต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะแรงศรัทธาและความร่วมมือจากประชาชนภายในชุมชนที่ช่วยกันสละแรงกายพร้อมทั้งความคิดและกำลังทรัพย์ มีความสามัคคีในการทำงานทุกคนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายมา

เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม (2519) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการพัฒนาสังคม" สรุปได้ดังนี้

พระสงฆ์มีบทบาทในการช่วยสอนหนังสือ และขณะสอนได้เน้นให้ประชาชนเข้าใจสิทธิและหน้าที่ นอกเหนือจากการสอนก็ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษาและกิจการอื่น ๆ พระสงฆ์มีกิจกรรมสูงขึ้นตามจำนวนพระภิกษุที่บวช พระสงฆ์ต้องการที่จะมีบทบาทในการศึกษาเพิ่มขึ้น โดยประสงค์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชาติปรับปรุงหลักสูตรวิชา เกี่ยวกับศีลธรรมและศาสนา

ในลักษณะที่พระสงฆ์จะเข้าไปสอนได้ ในด้านการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อพัฒนาจิตใจของประชาชนพบว่า พระสงฆ์จาริกออกชนบท ใช้สื่อมวลชนเผยแผ่ธรรมะ สอนให้เจริญกรรมฐาน ออกเยี่ยมประชาชน นำพัฒนาท้องถิ่น วัด โรงเรียน และมีส่วนร่วมในวันสำคัญทางศาสนา พระสงฆ์ส่วนใหญ่คิดว่างานพระธรรมทูต การเผยแผ่ธรรมะโดยสื่อมวลชน และการบรรพชาสามเณรในภาคฤดูร้อน จำเป็นในการเผยแผ่ธรรมะพร้อมกับประสงค์ที่จะได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดอบรม สัมมนาให้ความรู้เบื้องต้นในการแพทย์ และการสังคัมสังเคราะห์ที่ถูกหลักวิชาการ ด้านการสังเคราะห์ ประชาชนพบว่า พระสงฆ์เป็นผู้นำทางพิธีกรรมศาสนา ให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาชีวิต และพัฒนาทางจิตใจในกิจกรรมต่าง ๆ พระมีกิจกรรมน้อยมาก เพราะมีการเจริญกรรมฐาน ซึ่งเป็นการพัฒนาตนเองก่อนที่จะไปพัฒนาผู้อื่น พระสงฆ์ 3 ใน 4 ส่วน เห็นด้วยในการที่จะพัฒนาบทบาทของตนเอง คิดว่ามีความพร้อม และความเชื่อมั่นจะทำได้โดยได้รับการสนับสนุนจากประชาชน และไม่คิดว่าวิสัยสงฆ์ต้องการพัฒนาจิตใจประชาชนมากกว่าด้านอื่น พระสงฆ์พยายามปรับปรุงบทบาทเดิมของตน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสังคัม โดยการพัฒนาตนเองทางการศึกษาให้สูงขึ้น นอกเหนือจากการมีศีล และสมาธิ และพระสงฆ์สามารถนำสิ่งนี้ไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีเพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

สุควาตี คุณวัฒน์ (2521) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ทัศนคติของนักศึกษาระบบศาสนาต่อ พุทธศาสนาและพระสงฆ์" สรุปได้ว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา มีความเห็น ว่า พุทธศาสนามีหลักธรรมที่สอนให้คนรับผิดชอบต่อหน้าที่ แสวงหาความจริง ความดี ทำให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้นำไปปฏิบัติ และสามารถจะนำมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้ หากเราเข้าใจคำสอนอย่าง ถูกต้อง ตลอดจนเห็นว่าพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่มีคุณค่าอีกด้วย นักศึกษาส่วนใหญ่มี ทัศนคติที่เห็นชอบด้วยกับพระสงฆ์ที่ประพฤติดี เคร่งครัดในระเบียบวินัย ทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนา และทำประโยชน์ให้แก่สังคัม เช่น ให้การศึกษา ให้การพัฒนา

นิรมล เตชะปณิต (2521) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจเรื่อง จุดหมายปลายทางสูงสุดของศาสนาที่มีผลกระทบต่อแนวการดำเนินชีวิตในกลุ่มชาวพุทธ และชาวคริสต์ ระดับชาวบ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลโคกขี้ท่อน อำเภอนาทอง จังหวัดชลบุรี" ผลการศึกษา พบว่า ชาวคริสต์มีความเชื่อ และความเข้าใจในจุดหมายปลายทางสูงสุดของตนถูกต้องตามหลัก คำสอนและปฏิบัติตามวัตถุประสงค์นั้นอย่างเคร่งครัด ส่วนชาวพุทธจำนวนไม่น้อยไม่ค่อยเข้าใจใน จุดหมายปลายทางสูงสุดของพุทธศาสนา แต่กลับพบว่าชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ชาติหน้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์และเครื่องรางของขลัง มากกว่าความเชื่อในจุดหมายปลายทางสูงสุดนั้น

นอกเหนือจากนั้น ยังพบว่าผลแห่งความเชื่อและความเข้าใจนั้นยังมีผลต่อพฤติกรรม คือ ชาวคริสต์พอใจที่ได้อุทิศตน เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าชาวพุทธซึ่งพอใจที่จะอยู่อย่างสันโดษหรือต่างคนต่างอยู่

กรณีการ โอบุเฉ (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสหบาลข้าว หมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์" ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์เป็นสื่อบุคคลที่มีความสามารถ และทรงคุณค่าในการพัฒนาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะในทัศนะของประชาชนมีความเห็นว่า พระสงฆ์เป็นสื่อบุคคลที่ประกอบไปด้วยความน่าไว้วางใจ ความสามารถในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลกับประชาชน และความกระตือรือร้นในการพัฒนาท้องถิ่น การมีพระสงฆ์เป็นสื่อบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจ ยอมรับนับถือ และความเชื่อมั่นจากประชาชน จึงน่าจะมีการสนับสนุนให้พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำความคิด เป็นผู้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าวสาร ความรู้ ความคิด และนวัตกรรมอย่างเต็มที่ ก่อนอื่นรัฐบาลน่าที่จะได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นสื่อบุคคลเพื่อช่วยสนับสนุนการพัฒนาชนบท และเพื่อที่พระสงฆ์จะได้กระทำหน้าที่นี้อย่างเต็มที่ รัฐบาลควรจัดอบรมให้พระสงฆ์ได้มีความรู้ในหลักการพัฒนา นอกเหนือไปจากหลักธรรมที่ต้องศึกษา และให้ถือเป็นนโยบายว่า การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์จะเป็นกุศลมหาศาลได้ เมื่อได้มีการเตรียมพระสงฆ์เพื่อสนับสนุนงานพัฒนาแล้ว นโยบายการใช้ทรัพยากรทางการสื่อสารของประเทศให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด ควรได้บรรจุพระสงฆ์ในฐานะสื่อบุคคลที่ทำได้ในท้องถิ่น แต่คำนวณค่ามิได้ในการส่งเสริมการพัฒนาชนบท

นภดล เมธาวิทย์ (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านยางโทน ตำบลนครสวรรค์ดก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์" พบว่าโครงการพัฒนาที่ดำเนินการโดยพระสงฆ์ ส่วนใหญ่เกิดจากความคิดริเริ่มของพระสงฆ์เอง และบางโครงการเกิดจากการผลักดัน และความสนับสนุนจากรัฐบาล พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากความเมตตาสงสาร และต้องการช่วยเหลือชาวบ้านให้พ้นจากความทุกข์ยาก ซึ่งความต้องการนี้ก็ตรงกับความคิดหวังของชาวบ้านที่เห็นว่าพระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน รัฐบาลก็มีส่วนสนับสนุนให้พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยการก่อตั้งโครงการพระธรรมทูต และโครงการพระธรรมจาริก ซึ่งเป็นการส่งพระสงฆ์ออกไปเผยแพร่ศาสนาในชนบท รวมทั้งให้ความรู้ และคำแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไปด้วยพร้อมกัน การเข้าไปมีส่วน

ในการพัฒนาชุมชน ทำให้พระสงฆ์ต้องพยายามประนีประนอมความเชื่อทางศาสนา กับเป้าหมายทางเศรษฐกิจ มีการนำพุทธธรรมมาเน้น หรือขยายความให้เกี่ยวข้องกับพัฒนาการมากขึ้น งานพัฒนาของพระสงฆ์ประสบปัญหาและอุปสรรคไม่น้อย เนื่องจากชาวบ้านมีลักษณะปัจเจกบุคคลสูงและสนใจแต่ประโยชน์ระยะสั้น

ขุนทรัพย์ ลิทธิพรหม (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนากับการเข้าร่วมโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองของชาวบ้านห้วยยาง จังหวัดอุดรธานี" พบว่า ประชากรมีความเชื่อถือในพระสงฆ์ ไว้วางใจในตัวพระสงฆ์ เชื่อในความสามารถใช้สติปัญญา ไหวพริบในการแก้ปัญหาให้กับชาวบ้าน เชื่อในความกระตือรือร้นของพระสงฆ์ และเชื่อในทักษะการสื่อสารของพระสงฆ์ ซึ่งความเชื่อของประชากรมีความสัมพันธ์กับการยอมรับโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองของชาวบ้านห้วยยาง อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี นอกจากนี้ยังพบว่า ทักษะในการสื่อสารของพระสงฆ์เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองของชาวบ้านห้วยยางมากที่สุด รองลงมาเป็นตัวแปรเกี่ยวกับความน่าไว้วางใจในพระสงฆ์

งานวิจัยด้านทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ประพันธ์ โกยสมบุรณ์ (2519) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ทัศนคติของนักเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้" พบว่า กลุ่มนักเรียนที่เป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จะมีทัศนคติในเชิงบวกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสนใจต่อการสงวนและคุ้มครองทรัพยากรป่าไม้มากกว่ากลุ่มนักเรียนที่ไม่เป็นสมาชิกชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

โสภณ เดชมา (2524) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ทัศนคติของนักศึกษาวิทยาลัยครูที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้" พบว่า ระดับการศึกษามีส่วนทำให้ทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แตกต่างกัน โดยนักศึกษาระดับ ป.กศ.สูง มีทัศนคติเฉลี่ยสูงกว่าระดับ ป.กศ. และนักศึกษาชายหญิงมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่แตกต่างกัน

วิชัย พัฒนาวงศ์ธรรม (2524) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของนักศึกษาในวิทยาลัยครูภาคใต้" พบว่า ตัวแปรเพศ ภูมิภาค การเป็นสมาชิกของชมรมอนุรักษ์ มีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่แตกต่างกัน และนักศึกษาที่ติดตามคามีอาซีพแตกต่างกันจะมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ป่าไม้แตกต่างกัน

บริพันธ์ ไชยวงศ์แก้ว (2527) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน" พบว่า พัฒนาการส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทั้งที่เป็นพฤติกรรมที่คาดหวังว่าพัฒนาการจะประพฤติกฎปฏิบัติ และพฤติกรรมตามบทบาทหน้าที่ของพัฒนาการที่พึงประสงค์

ปัจจัยทางด้านประชากร สังคม และสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของพัฒนาการ ได้แก่ ปัจจัยทางด้านระดับการศึกษาของพัฒนาการ ระยะเวลาการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน การได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทั้งจากการเรียนรู้ในสถานบันการศึกษาและจากแหล่งอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญ ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่คาดหวังว่าพัฒนาการจะประพฤติกฎปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ ระยะเวลาการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน การได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากแหล่งอื่น ๆ นอกเหนือจากในสถานบันการศึกษา และบริเวณป่าไม้ในพื้นที่ปฏิบัติงานรับผิดชอบของพัฒนาการ โดยเมื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมที่คาดหวังนี้พบว่า มีความสัมพันธ์กันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมตามบทบาทหน้าที่ของพัฒนาการกับปัจจัยทางด้านประชากร สังคม และสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานของพัฒนาการนั้น ปรากฏว่าภูมิภาคการปฏิบัติงาน ตำแหน่งหน้าที่ของพัฒนาการ เพศ อายุ ระดับการศึกษาประสมการณ์การทำงานอื่นมาก่อนที่จะดำรงตำแหน่งพัฒนาการ ระยะเวลาการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน การได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากแหล่งอื่น ๆ นอกเหนือจากในสถานบันการศึกษา บริเวณป่าไม้ในพื้นที่การปฏิบัติงานและจำนวนหมู่บ้าน ตำบลที่พัฒนาการรับผิดชอบ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมตามบทบาทหน้าที่ของพัฒนาการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

นิตยา โปชันเงิน (2530) ศึกษาวิจัยเรื่อง "การเผยแพร่ข่าวสารการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ประชาชนของครู ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี" ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การเผยแพร่ข่าวสารการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ประชาชนของครูนั้น ส่วนใหญ่ครูเคยพูดคุยกับประชาชนเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในรายละเอียดต่าง ๆ ค่อนข้างน้อย คือ มีการเผยแพร่ 2-3 ครั้ง ในรอบ 6 เดือน (1 ตุลาคม 2529 - 30 เมษายน 2530) และเมื่อทดสอบสมมุติฐานทางการวิจัยแล้วพบว่า ณ ระดับความเชื่อมั่น 95 % การเผยแพร่ข่าวสารการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่

ประชาชนของครูไม่แตกต่างกันความคับแค้น กลุ่มวิชาที่สอน จำนวนปีที่สอน การเปิดรับสื่อมวลชน การเปิดรับสื่อบุคคล ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการเผยแพร่ข่าวสารการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

สุนทร จินธรรม (2531) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาของค้ประกอบที่สัมพันธ์กับ พฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในหมู่บ้านโครงการปทุมโคก ตำบลพระประโทน อำเภอมือง จังหวัดนครปฐม" พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีค่านิยมทางสังคมวัฒนธรรมและค่านิยมทางสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับสูง และมีพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับสูง

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบด้านประชากร - สังคม กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พบว่า อายุ ภูมิลาเนาเดิม อาชีพ การศึกษา และการถือศีล มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนองค์ประกอบด้านเพศ สถานภาพสมรส จำนวนปีที่ปฏิบัติธรรมและแรงจูงใจที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบด้านค่านิยมทางสังคมวัฒนธรรม ค่านิยมทางสิ่งแวดล้อม กับพฤติกรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พบว่า มีความสัมพันธ์กันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ประสมสุข ตีอินทร์ (2531) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ" พบว่า ในระหว่างบัจจัยด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยาสังคม และด้านอื่น ๆ ก็กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว และผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความแตกต่างกันออกไป คือ บัจจัยด้านประชากรจะมีแต่ขนาดครอบครัวเท่านั้น มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนอายุและระดับการศึกษาไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สำหรับบัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น จำนวนที่ดินที่ถือครองเป็นกรรมสิทธิ์ ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง การเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ส่วนการเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม รายได้ การใช้เชื่อเพลิง การจัดหาเชื่อเพลิง ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนบัจจัยด้านจิตวิทยาสังคมและด้านอื่น ๆ

ปรากฏว่าการพบปะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอ เจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และความสนใจเกี่ยวกับ เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในภาคเหนือ

สุพิศรา ผาผุย (2532) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ประสิทธิภาพของหน่วยงานประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ในการให้ความรู้และทัศนคติด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ ประชาชนในหมู่บ้านจังหวัดเชียงใหม่" เป็นการวิจัยเชิงกึ่งทดลอง ศึกษาเปรียบเทียบ 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านควบคุมที่ไม่ได้รับการประชาสัมพันธ์ หมู่บ้านทดลอง 1 ที่ ได้รับการประชาสัมพันธ์โดยการใช้สื่อมวลชนผสม และหมู่บ้านทดลอง 2 ที่ได้รับการประชาสัมพันธ์โดยการใช้สื่อมวลชนผสมผนวกสื่อบุคคล ผลการวิจัยพบว่า หลังจากได้รับความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ของสำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่แล้ว ชาวบ้านในหมู่บ้านทดลอง 1 และหมู่บ้านทดลอง 2 มีความรู้เพิ่มขึ้นและเปลี่ยนแปลงทัศนคติในทางที่ดีขึ้นมากกว่าหมู่บ้านควบคุม แต่ชาวบ้านในหมู่บ้านทดลอง 1 และชาวบ้านในหมู่บ้านทดลอง 2 มีการเพิ่มความรู้อื่นๆและเปลี่ยนแปลงทัศนคติไม่แตกต่างกัน และจากการทดสอบค่าสหสัมพันธ์พบว่าการใช้ถ่านและหินในกลุ่มทดลอง 2 มีความสัมพันธ์กับทัศนคติในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในทางลบ และการเคยพบปะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ของกลุ่มทดลองทั้ง 2 กลุ่ม มีความสัมพันธ์กับทัศนคติในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในทางบวก

นริศ ธนะประสพ (2532) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชนในท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด" พบว่า ประชาชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนน้อย ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการอนุรักษ์ และลักษณะการมีส่วนร่วมตามรูปแบบการอนุรักษ์ ประชาชนที่ไม่เคยมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนนั้น มีจำนวนคนที่มีความต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนมากกว่าจำนวนคนที่ไม่มีความต้องการ ประชาชนในท้องถิ่นมีความต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในลักษณะการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการอนุรักษ์อยู่ในระดับ "มากที่สุด" แต่ในลักษณะการมีส่วนร่วมตามรูปแบบการอนุรักษ์อยู่ในระดับ "มาก" สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชนในท้องถิ่นคือ ไม่มีเวลา กลัวได้รับความเดือดร้อน และเป็นอันตรายต่อชีวิต อีกทั้งไม่ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่าที่ควร

จินดา คุ่มกิตติชัย (2532) ศึกษาวิจัยเรื่อง "พฤติกรรมการเปิดรับสารกับความร่วมมือ
ของประชาชนในการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์ : ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนในเขต
จังหวัดฉะเชิงเทรา" ผลการวิจัยพบว่า

ประชาชนในเขตเกษตรกรรมก้าวหน้ารับฟัง เรื่องการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์
จากวิทยุ และ เสี่ยงความเสียหาย น้อยกว่าประชาชนในเขตเกษตรกรรมล้าหลัง

ประชาชนใน เขตเกษตรกรรมก้าวหน้ามีความรู้ เรื่องการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะ
ประโยชน์มากกว่าประชาชนในเขตเกษตรกรรมล้าหลัง และมีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่องการ
ปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์

พฤติกรรมการ เปิดรับสารมีความสัมพันธ์ทางลบกับการให้ความร่วมมือในการปลูกต้นไม้
ในที่ดินสาธารณะประโยชน์

อิทธิพลของสื่อคือความเข้าใจ มีความสัมพันธ์ทางลบกับการให้ความร่วมมือในการปลูก
ต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์

อิทธิพลของสื่อคือการตัดสินใจ เข้าร่วม โครงการมีความสัมพันธ์ทางลบกับการให้ความร่วม
มือในการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์